

ANNA KUPISZ

PEDAGODZY KOLEGIUM JEZUICKIEGO W LUBLINIE W XVI I XVII WIEKU

Kolegium jezuickie w Lublinie zostało ufundowane w 1582 r. w celu odnowy szkolnictwa katolickiego w regionie. Większość historyków jest zgodna co do tego, że znaczny wpływ na lokalizację kolegium miał rozwój protestantyzmu na Lubelszczyźnie. Prace związane z adaptacją pomieszczeń na potrzeby dydaktyczne trwały jednak aż cztery lata i nauczanie młodzieży rozpoczęto dopiero we wrześniu 1586 r.¹

Organizacja kadry nauczającej kolegium lubelskiego odpowiadała wzorcowi przyjętemu przez wszystkie placówki oświatowe uruchamiane przez Towarzystwo Jezusowe w Rzeczypospolitej. Naczelnym zwierzchnikiem kolegium był rektor, mianowany przez generała zakonu. Do obowiązków rektora należał m.in. nadzór nad działalnością kadry nauczającej, wizytowanie szkoły, udział w dysputach religijnych itp.² Podlegał mu prefekt zajmujący się bezpośred-

Mgr ANNA KUPISZ – doktorantka Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych KUL; adres do korespondencji: Al. Racławickie 14, 30-950 Lublin.

¹ B. N a t o ń s k i, *Geneza i budowa katedry lubelskiej (Kościoła jezuickiego) (1580-1625)*. „Nasza Przeszłość”, 27(1967), s. 102-105; L. Z a l e w s k i, *Katedra i jezuici w Lublinie*, Lublin 1945, s. 54; S. Z a ł ę s k i, *Jezuici w Polsce*, t. I, Lwów 1900, s. 369; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 374; J. P a s z e n d a, *Chronologia budowy zespołu gmachów jezuickich w Lublinie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 30(1968), nr 2, s. 161; L. P i e c h n i k, *Działalność kulturalna Towarzystwa Jezusowego na północnych i wschodnich ziemiach Polski w XVI-XVIII wieku*, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1989, s. 78-80.

² S. B e d n a r s k i, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933, s. 102; J. P o p l a t e k, *Studia z dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce*, Wrocław 1957, s. 6; L. Z a l e w s k i, *Orlęta lubelskie. Nauka, wychowanie i życie młodzieży miejskiej w Lublinie 1586-1773*, Lublin 1947, s. 17; Z a ł ę s k i, dz. cyt., s. 94.

nim zarządzaniem szkołą. W kolegium lubelskim, zaliczanym do dużych szkół jezuickich, powołano dwóch prefektów. Jednego dla klas gimnazjum humanistycznego (*praefectus studiorum inferiorum*), drugiego dla wydziału filozoficznego i teologicznego (*praefectus studiorum superiorum*). Prefekci odpowiadali za stan szkoły i przebieg studiów, nadzorując profesorów i magistrów zajmujących się bezpośrednio działalnością pedagogiczną³.

Magistrowie, zwykle klerycy, uczyli w niższych klasach gimnazjum, a objęcie stanowiska dydaktycznego poprzedzali odpowiednimi studiami w seminarium pedagogicznym⁴. Po ukończeniu odpowiednich studiów filozoficznych, teologicznych oraz po święceniach kapłańskich mogli obejmować stanowiska profesorów i uczyć w wyższych klasach kolegiów. Niektórzy z nich składali jeszcze profesję trzech lub czterech ślubów. Nauczyciele pełnili zarówno funkcje dydaktyczne, jak i wychowawcze, które zostały określone w *Ratio studiorum*⁵.

Dzięki kwerendzie przeprowadzonej na podstawie literatury, wydawnictw źródłowych oraz źródeł rękopiśmiennych udało się ustalić nazwiska 100 jezuitów uczących w XVI-XVII wieku w kolegium lubelskim⁶. Jest to pierwszy wykaz kadry nauczającej kolegium jezuickiego w Lublinie, dzięki któremu można pokusić się o charakterystykę tegoż grona pedagogicznego. Wydaje się, że jednym z istotniejszych elementów tej charakterystyki winno być ustalenie pochodzenia społecznego i narodowościowego nauczycieli oraz ich wykształcenia.

Analiza źródeł pozwoliła ustalić, iż 60 nauczycieli legitymowało się pochodzeniem szlacheckim, w 17 przypadkach można przyjąć rodowód mieszczański, natomiast w 23 przypadkach nie udało się określić pochodzenia społecznego. Nawet jeśli z pewną ostrożnością założymy, że część z nauczycieli o nieustalonym pochodzeniu społecznym wywodziła się z rodzin

³ P o p l a t e k, dz. cyt., s. 6; J. Ł u k a s z e w i c z, *Historia szkół w Koronie i Wlk. Ks. Litewskiem od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, t. I, Poznań 1848, s. 233-234.

⁴ Najwcześniejsza informacja o istnieniu takiego seminarium w Lublinie pochodzi z 1604 r. Z a ł ę s k i, dz. cyt., t. I, s. 108-109; t. IV, s. 936; L. P i e c h n i k, *Nowe elementy wniesione przez jezuitów do szkolnictwa polskiego w XVI wieku*, „Collectanea Theologica”, 46(1976), z. 1, s. 71.

⁵ Z a ł ę s k i, dz. cyt., t. I, s. 82, 111; Ł u k a s z e w i c z, dz. cyt., s. 234.

⁶ O podstawie i zasadach sporządzenia wykazu kadry nauczającej kolegium lubelskiego por. przyp. 38. Lista nazwisk, jaką w ten sposób udało się zebrać, jest już na tyle obszerna, że może stanowić podstawę do pewnych ustaleń i wniosków. Zdajemy sobie oczywiście sprawę, iż nie jest pełna i mamy nadzieję, że dalsze badania pozwolą ją poszerzyć.

mieszczańskich lub – co mniej prawdopodobne – chłopskich, to i tak okaże się, że zdecydowana większość kadry kolegium lubelskiego pochodziła z rodzin szlacheckich. Ich nazwiska figurują w herbarzach, przede wszystkich w dziele K. Niesieckiego, który był szczególnie skrupulatny w odnotowywaniu wszelkich wiadomości dotyczących swych współbraci⁷.

O wiele więcej trudności przysparza jednoznaczne stwierdzenie pochodzenia mieszczańskie u nauczycieli kolegium. Z całą pewnością ze stanu mieszczańskie wywodzili się: Grzegorz Knapiesz (ur. w Grójcu), Fryderyk Szembek (ur. w Krakowie), Marcin Łaszcz (ur. w Kaliszu), Justus Rabb (ur. w Krakowie), Michał Otto Becanus (ur. w Beek w Belgii) oraz Jakub Bethman (ur. w Reszlu)⁸. Na mieszczańskie pochodzenie może wskazywać miejsca urodzenia Jakuba Borharda i Michała Wiczorkowskiego (w Gdańsku), Franciszka Fenickiego i Pawła Mościckiego (we Lwowie), Melchiora Fabrycy (w Żadzimiu koło Sieradza), Jakuba Szafarzyńskiego (w Kcyni), Adama Makowskiego (w Warszawie), Zygmunta Obriciusza (w Piotrkowie), Tomasza Elżanowskiego (w Chełmie). Wielu z nich, wzorem „plebejów”, łacynizowało swoje nazwiska i podpisywało się Phoenicius, Szapharnius, Fabricius itp.⁹ Jednakże oba wymienione wyżej kryteria należy traktować niezwykle ostrożnie. Urodzenie się w mieście nie zawsze przesądzało o mieszczańskim pochodzeniu¹⁰.

Pod względem narodowościowym kadra nauczająca w kolegium lubelskim była zróżnicowana w niewielkim stopniu. Przeważającą większość nauczycieli stanowili Polacy. Za kryterium ustalenia polskiej narodowości przyjąć można fakt urodzenia się na terytorium Rzeczypospolitej, przy jednoczesnym polskim brzmieniu nazwiska. Do nielicznych przedstawicieli obcych nacji należał Jakub Ortiz, Hiszpan urodzony w Cabra w Andaluzji. W 1588 r. przybył on do

⁷ Czasami są to tylko wzmianki, ale bywają i szersze opisy działalności członków Towarzystwa Jezusowego.

⁸ *Polski słownik biograficzny* [dalej PSB], t. XVIII, s. 262; t. XXX, s. 541-543. *Historia nauki polskiej* [dalej HNP], t. VI, Wrocław 1974, s. 299, 675; *Słownik jezuitów polskich 1564-1990* [dalej SJP], red. L. Grzebień, Kraków 1993, t. I, s. 85-86, 104, t. V, s. 150, t. VII, s. 9, t. IX, s. 91, t. XI, s. 42.

⁹ SJP, t. I, s. 169, t. III, s. 104, 116, t. VII, s. 60, 211, t. VIII, s. 68, t. XII, s. 54; *Słownik polskich teologów katolickich* [dalej SPTK], Warszawa 1981, t. I, s. 450, t. III, s. 39-40.

¹⁰ Na przykład Henryk Pichert urodził się w Gdańsku, Andrzej Gutteter Dobrodziejski w Krakowie, ale obaj występują w herbarzu Niesieckiego jako wywodzący się z rodzin szlacheckich – K. N i e s i e c k i, *Herbarz polski*, wyd. J. Bobrowicz, Lipsk 1839, t. VII, s. 284, t. IV, s. 336.

Lublina i rozpoczął pracę jako nauczyciel w klasie poetyki oraz syntaksy tutejszego kolegium (pracował do 1590 r.)¹¹. Ciekawy wydaje się przypadek Michała Otto Becanusa (Bekana), urodzonego w Beek w Belgii, który po przybyciu do Polski w 1589 r. od razu trafił do kolegium lubelskiego i uczył w nim języka greckiego do 1590 r.¹² Miejsce urodzenia Bekana wskazuje na pochodzenie walońskie lub flamandzkie, chociaż należy pamiętać, że tereny te znajdowały się wówczas pod zwierzchnictwem Hiszpanii. Kolejni dwaj nauczyciele z Belgii przybyli do Lublina w 1613 r. Byli to Mikołaj Sufius i Jakub Rugierus, którzy podjęli pracę w seminarium nauczycielskim po odejściu z niego Grzegorza Knapiusza. Polskę opuścili w 1616 r.¹³

Cztery omówione powyżej przypadki wyczerpują w zasadzie listę obcokrajowców uczących w kolegium jezuickim w Lublinie. Należy tu jeszcze wymienić Jakuba Borharda, który urodził się w Gdańsku. Brak wzmianek w herbarzach odnośnie do tego nazwiska może sugerować, że pochodził z mieszczańskiej rodziny o niemieckim rodowodzie. Inne przypadki, gdzie brzmienie nazwiska mogłoby wskazywać na niepolską narodowość, nasuwają zbyt wiele wątpliwości, by pokusić się o jakiegokolwiek hipotezy¹⁴.

Dokonując charakterystyki kadry nauczającej kolegium lubelskiego, należy także przeanalizować stopień przygotowania nauczycieli jezuitów do trudnej *ars educandi*. Wykształcenie nauczycieli wpływało w dużej mierze na poziom szkolnictwa w danym kolegium. Niestety informacje o wykształceniu udało się zebrać tylko w odniesieniu do 45 spośród 100 nauczycieli kolegium.

Główne zadanie w zapewnieniu dopływu kadr wykwalifikowanych nauczycieli pełniły seminaria pedagogiczne, do których wstępowano zazwyczaj zaraz

¹¹ SPTK, t. III, s. 264-265; HNP, t. VI, s. 481-482; PSB, t. XXIV, s. 266-268; SJP, t. VIII, s. 95; Z a ł ę s k i, dz. cyt., t. II, s. 642, t. IV, s. 96, 112, 439; R. D a r o w s k i, *Jakub Ortiz SJ (1564-1625), profesor filozofii w Poznaniu i w Akademii Wileńskiej*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, 19(1983), nr 2, 1983, s. 5-7.

¹² SPTK, t. I, s. 122-123; Z a ł ę s k i, dz. cyt., I, s. 508, t. IV, s. 918, 920, 921; SJP, t. I, s. 85-86; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 33; J. B r o w n, *Biblioteka pisarzy asystencyj polskiej Towarzystwa Jezusowego*, Poznań 1862, s. 114; F. S i a r c z y ń s k i, *Obraz wieku panowania Zygmunta III króla polskiego i szwedzkiego, zawierający opis osób żyjących pod Jego panowaniem [...]*, t. I, Lwów 1828, s. 25.

¹³ S. O b i r e k, *Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564-1668*, Kraków 1996, s. 82.

¹⁴ Można by tu wymienić choćby urodzonego na Wołyniu Tomasza Dore czy urodzonego w Wielkopolsce Jerzego Gengella – SJP, t. III, s. 57-58, 183.

po nowicjacie. Brak dokładnych danych dotyczących tego etapu kształcenia nie pozwala na dokonanie tabelarycznego zestawienia¹⁵.

Dla większości przyszłych nauczycieli jezuickich pierwszym szczeblem edukacji były studia zwykłe w kolegiach krajowych¹⁶. Podejmowano je w dziedzinie filozofii i teologii; ośrodki, w których zdobywano wiedzę, ilustruje poniższe zestawienie¹⁷:

Studia filozoficzne		Studia teologiczne		Inne/nieokreślone	
kolegium lub akademie	liczba studiujących	kolegium lub akademie	liczba studiujących	kolegium lub akademie	liczba studiujących
Kalisz	23	Poznań	21	Kraków	5
Poznań	2	Kraków	11	Wilno	1
Wilno	3	Wilno	3	Poznań	1
Ostróg	2				
Kraków	1				
Pułtusk	2				
Braniewo	1				
Razem	34		35		7

Nie zawsze kończono filozofię i teologię w jednym kolegium; najczęściej wybierano studia filozoficzne w Kaliszu, a teologiczne w Poznaniu lub Krakowie. W kilku przypadkach podana jest jedynie informacja o studiach w danym mieście, bez podania kierunku studiów. Znamy 76 przypadków podjęcia studiów krajowych. Do kanonu należało rozpoczynanie ich od filozofii, by następnie przejść do teologii. Najczęściej, bo w 12 przypadkach, najpierw

¹⁵ Na ogólną liczbę ustalonych nazwisk ok. 20 osób ukończyło kurs pedagogiczny. Najczęściej wybieranymi seminariami w Polsce były: sandomierskie, lubelskie, jarosławskie, wileńskie, krakowskie i pułtuskie.

¹⁶ Oczywiście nie dotyczyło to wszystkich, np. konwertytów na katolicyzm, którzy po nauce w gimnazjach lub uczelniach protestanckich przystępowali od razu do studiów wyższego szczebla (por. niżej).

¹⁷ Kolegium wileńskie uzyskało status akademii już w 1579 r., poznańskie w 1678 r. W przypadku studiów teologicznych w Krakowie chodzi o jezuickie kolegium św. Piotra, ufundowane przez Zygmunta III Wazę. Na Akademii Krakowskiej studiowali jedynie ci, spośród przyszłych nauczycieli kolegium lubelskiego, którzy zdobywali swe wykształcenie w XVI stuleciu: Warszewicki, Rościszewski, Szembek. Jezuici lubelscy, m.in. Knapiesz, Łaszcz, Makowski, Szafarzyński, Warszewicki, Rościszewski, studiowali w Akademii Wileńskiej. Czterech przyszłych nauczycieli lubelskich: Bethman, Borhard, Perkowicz, Trąbczyński studiowało w Akademii Poznańskiej.

studiowano filozofię w Kaliszu, a następnie teologię w Poznaniu¹⁸. Drugi pod tym względem był model Kalisz – Kraków, bowiem tę drogę edukacji wybrało siedmiu jezuitów¹⁹. Na czwartym miejscu znalazło się Wilno.

Nauczyciele kolegium lubelskiego nierzadko zdobywali lub kontynuowali studia w uczelniach zagranicznych. Najczęściej były to uniwersytety lub akademie, choć nie brakowało studentów wyjeżdżających do „cudzych krajów”, by pogłębiać swe wykształcenie w kolegiach (zob. poniższe zestawienie).

Miasto	Uczelnia	Liczba osób
Rzym	Uniwersytet	17
Praga	Akademia	2
Ołomuniec	Akademia	2
Padwa	Uniwersytet	2
Ingolstadt	Uniwersytet	2
Graz	Uniwersytet	2
Ołomuniec	Akademia	1
Wiedeń	Kolegium	1
Moguncja	Kolegium	1
Kordoba	Kolegium	1
Würtzburg	Uniwersytet	1
Razem		32

Według zestawienia można ustalić 32 przypadki podjęcia studiów w szkołach poza terytorium ówczesnej Rzeczypospolitej. Ponadto istnieją informacje w postaci wzmianki o studiach w danym kraju bez podania miejscowości. Odnosi się to do uczelni w prowincji czeskiej, gdzie edukację odbyli Fabrycy, Palikiewicz, Traimski²⁰. Z zestawienia wynika jednoznacznie, iż największą popularnością cieszyły się szkoły rzymskie, gdzie jeżdżono przede wszystkim dla zgłębiania teologii. W kolegiach Germanicum i Romanum, późniejszym Uniwersytecie Gregoriańskim, naukę podjęło kilkunastu przyszłych precep-

¹⁸ Taką drogę edukacji wybrali: Bartochowski, Drużbicki, Fabrycy, Głowczyński, Goszczewski, Kwiatkiewicz, Mościcki, Paprocki, Perkowicz, Pęski, Przeborowski i Trąpczyński.

¹⁹ Gengell, Kanon, Kraszewski, Krzykowski, Młodzianowski, Nieradzki, Rzączyński.

²⁰ SJP, t. III, s. 115; t. VIII, s. 124; t. XI, s. 143.

torów lubelskich²¹. Z pewnością dwóch jezuitów ukończyło teologię na Uniwersytecie Gregoriańskim: A. Radziwiński (studiował w latach 1584-1587 pod kierunkiem sławnych mistrzów, m.in. F. Suareza i R. Bellarmina²²) oraz J. F. Kurdwanowski (studiujący w latach 1669-1673)²³.

Na uniwersytecie padewskim filozofię ukończył J. K. Darowski²⁴, zaś S. Warszewicki podjął studia prawnicze i humanistyczne²⁵. Na wydziale sztuk wyzwolonych w Ingolstadtzie w Bawarii studiował A. Gutteter²⁶.

Polscy jezuitci przybywali także do Pragi, do kolegium św. Klimenta, które w 1562 r. uzyskało status akademii²⁷. W latach 1655-1658 kształcił się tu w zakresie teologii J. Kwiatkiewicz²⁸. Ośrodkiem katolickiego szkolnictwa wyższego było też kolegium, od 1573 r. akademie, w Ołomuńcu na Morawach²⁹. Około 1590 r. studiował tu w klasach wyższych retoryki i logiki M. S. Oborski³⁰.

Wielu jezuitów uczących w kolegium lubelskim studiowało w kilku ośrodkach krajowych i zagranicznych, często jeszcze przed wstąpieniem do zakonu. Na przykład Darowski po gruntownych studiach filozoficznych i teologicznych w Rzymie udał się na dalszą naukę do Padwy³¹. Gutteter przez trzy

²¹ K. P u c h o w s k i, *Edukacja historyczna w jezuickich kolegiach Rzeczypospolitej 1565-1773*, Gdańsk 1999, s. 14.

²² PSB, t. XXX, s. 87-88; SPTK, t. III, s. 482-483.

²³ SPTK, t. II, s. 477-478; PSB, t. XVI, s. 233-234.

²⁴ SPTK, t. I, s. 366-367, *Archiwum nacji polskiej w Uniwersytecie padewskim*, t. I, Kraków 1972, s. 250; J. O k o Ń, *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku*, Wrocław 1970, s. 403-404.

²⁵ SPTK, t. IV, s. 392-395; HNP, s. 726; J. P o p l a t e k, *Ks. St. Warszewicki T.J. „Przegląd Powszechny”*, t. CCXXVI, 1948, s. 62-65; J. B r o d r i c k, *Powstanie i rozwój Towarzystwa Jezusowego*, t. I, Kraków 1969, s. 445; S. B e d n a r s k i, *Stanisława Warszewickiego pochodzenie – młodość – studia w Wittenberdze i Padwie*, w: *Studia z dziejów kultury polskiej*, Warszawa 1949, s. 243-255.

²⁶ PSB, t. IX, s. 192; *Polacy na studiach w Ingolstadtzie. Z rękopisów uniwersytetu monachijskiego*, wyd. ks. P. Czaplewski, Poznań, 1914, s. 30, 72; H. B a r y c z, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia*, Kraków 1938, s. 224.

²⁷ H. G m i t e r e k, *Związki intelektualne polsko-czeskie w okresie Odrodzenia (1526-1620)*, Lublin 1989, s. 141.

²⁸ SPTK, t. II, s. 485-488; PSB, t. XVI, s. 351-352; HNP, s. 344.

²⁹ G m i t e r e k, dz. cyt., s. 141-142.

³⁰ PSB, t. XXIII, s. 447-449.

³¹ *Archiwum nacji polskiej na Uniwersytecie Padewskim*, t. I, Kraków 1972, s. 250; SPTK, t. I, s. 366-367.

lata studiował w Ingolstadium, a pięć lat w rzymskim Kolegium Germanicum³². Rabb uczęszczał początkowo do protestanckiego gimnazjum w Pińczowie, następnie studiował w Strasburgu, Wittenberdze, Jenie, Lipsku i paryskim College Royal. Dopiero w College Clermont, gdzie uczęszczał na wykłady jezuita Jana Maldonata, powrócił do wiary katolickiej. Uczył się potem w Kolegium Germanicum w Rzymie, gdzie wstąpił do zakonu jezuitów³³. Radziwiński, po 3-letniej nauce w Akademii Wileńskiej, odbył 4-letnie studia teologiczne w Rzymie³⁴. Warszewicki zdobył podstawy wykształcenia humanistycznego w Akademii Krakowskiej; na uniwersytecie wittenberskim zbliżył się do luteranizmu. Następnie udał się do Padwy, gdzie podjął wykłady z prawa i nauk humanistycznych. Podczas studiów w kolegium rzymskim wstąpił do zakonu i kształcił się w dziedzinie teologii³⁵.

Podobne przykłady można by mnożyć. I choć oczywisty wydaje się fakt większej frekwencji studiujących jezuitów w szkołach krajowych niż zagranicznych, to odnosi się to przede wszystkim do szczebla kolegów. Jeśli weźmie się pod uwagę ośrodki akademickie, to okaże się, że odnośnie do tych pierwszych znamy zaledwie kilkanaście przypadków studiowania, a drugich ponad 30. W przebiegu cyklu kształcenia jezuitów lubelskich zauważamy pewną prawidłowość: najpierw kończyli oni studia w zakresie filozofii i teologii w różnych ośrodkach krajowych (Kalisz, Kraków, Poznań, Wilno), następnie studia wyższe, najczęściej na uczelniach zagranicznych (Rzym).

Z zestawienia kadry zamieszczonego w Aneksie wynika także, iż jezuitcy nauczyciele pracowali w kolegium lubelskim stosunkowo krótko, z reguły od roku do trzech lat. Niektórzy wyjeżdżali z Lublina, podejmowali pracę w innych kolegiach, by po jakimś czasie powrócić tu ponownie. Na przykład Bartłomiej Baranowicz uczył w kolegium lubelskim trzykrotnie, podobnie

³² B a r y c z, dz. cyt., s. 224; P. C z a p l e w s k i, *Polacy na studiach w Ingolstadium*, Poznań 1914, s. 30, 72.

³³ *Polonica z rzymskiego Kodeksu Nowicjuszy Towarzystwa Jezusowego (1565-1586)*, oprac. J. Warszawski, Rzym 1955, s. 95-96; B a r y c z, dz. cyt., s. 130-131; B r o d r i c k, dz. cyt., s. 445, 453; B. N a t o Ń s k i, *Humanizm jezuitki i teologia pozytywno-kontrowersyjna w XVII i XVIII wieku. Nauczanie i piśmiennictwo*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. II, cz. 1, Lublin 1975, s. 97; PSB, t. XXX, s. 541-543; SPTK, t. III, s. 472-473; O b i r e k, dz. cyt., s. 81.

³⁴ PSB, t. XXX, s. 87-88; SPTK, t. III, s. 482-483; *Polonica*, s. 158-162.

³⁵ P o p l a t e k, *Ks. St. Warszewicki*, s. 64; B a r y c z, dz. cyt., s. 127-128; *Polonica*, s. 73-76; O b i r e k, dz. cyt., s. 59; J. B y l i Ń s k i, *Zagraniczne studia Polaków w epoce staropolskiej*, w: *Jezuicka ars historica. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ*, Kraków 2001, s. 103.

Walenty Pęski i inni. Czasami naukę przerywano, by pogłębić swoje wykształcenie lub podjąć się z polecenia władz zakonu innych funkcji. Wystarczy tu wspomnieć choćby o Bartłomieju Paprockim, który wprost z kolegium lubelskiego, gdzie uczył gramatyki i poetyki, udał się w 1613 r. do Kalisza, by ukończyć kurs filozofii. Do kolegium lubelskiego przybył ponownie w 1624 r., by uczyć retoryki. Z kolei profesor retoryki Teofil Rutka udał się z kolegium lubelskiego na misję do Bułgarii (1661); powróciwszy do Lublina wykładał filozofię, następnie wyjechał do Włoch, gdzie był spowiednikiem, a po kilku latach powrócił po raz trzeci do grodu nad Bystrzycą, by uczyć teologii moralnej. Podobnych przykładów zapewne było więcej, co potwierdza tylko spostrzeżenia wielu autorów dotyczące reguły zakonu jezuitów i metod wszechstronnego kształcenia nauczycieli jezuickich.

Powyższa charakterystyka kadry nauczającej w Lublinie wskazuje na częste przemieszczanie się nauczycieli kolegium. Wynikało to zarówno z reguły zakonu, jak i przyjętych zasad pracy nauczycieli, zgodnie z którymi nie mogli oni dłużej pracować w jednym ośrodku. Można przypuszczać, iż dobre przygotowanie do pracy pedagogicznej pozwalało im na wykonywanie wszystkich obowiązków związanych z edukacją, nakładanych na nich przez władze zakonne.

ANEKS³⁶

- Abramowicz Piotr (1619-1697), profesor matematyki (1654-1655)
 Baranowicz Bartłomiej (1655-1707), profesor filozofii (1690-1693, 1694-1697),
 teologii (1701-1703)
 Bartochowski Wojciech (1648-1708), profesor retoryki (1679-1683)
 Becanus (Bekan) Michał Otto (1550-1622), nauczyciel języka greckiego (1589-1590)
 Bethman Jakub (1661-1717), profesor filozofii (1698-1701)
 Bielicki Maciej (1588-1645), w sierpniu 1628 r. występuje jako rektor*, prefekt
 szkół wyższych (1631-1632)
 Biesiekierski Jan Augustyn (1567-1635), profesor retoryki (1597-1598)
 Bodaszowicz (Bodaszewicz) Wojciech (ok. 1563-1614), magister, uczył syntaksy
 (1587)
 Boguski Jędrzej (Andrzej) (1633-1659), magister, misjonarz
 Borhard (Burchard) Jakub (1661-1705), nauczyciel poetyki i retoryki (1689-1690),
 profesor filozofii (1697-1700)
 Branicki Stanisław (1624-1688), profesor filozofii (1657-1660), występuje w maju
 1667*, w czerwcu 1668 r. – jako rektor*
 Brzechwa (Brzechfa) Stanisław (1587-1649), prefekt studiów i bursy (1619-1620),
 rektor (1626-1629)
 Chomętowski (Chomentowski) Jan (1594-1641), nauczyciel matematyki, rektor (1631-
 1636)
 Czarniecki Franciszek (1610-1676), profesor teologii moralnej (1666-1667)
 Czarnolaski Sebastian (ok. 1553-1638), (kaznodzieja 1598-ok. 1599), prawdopodobnie
 uczył w kolegium
 Czarnowski Jan (1654-1691), prefekt studiów, profesor teologii moralnej (1690-1691)

³⁶ Podstawą do sporządzenia listy nazwisk nauczycieli kolegium były prace i źródła zamieszczone w przypisach. W niewielkim tylko stopniu uzupełniły je dane pozyskane z zasobów rękopiśmiennych Archiwum Państwowego w Lublinie (Księgi Grodzkie Lubelskie, seria: Relacje, Manifestacje, Oblata, rkps nr 30, 37, 39, 47-51, 54-55, 57-58, 66, 69, 74, 77, 85, 87, 89, 91, 93-94, 96, 99-103, 105, 108). Odnoszą się one zwykle do spraw sądowych, a nauczyciele czy rektorzy kolegium jezuickiego w Lublinie są tam jedynie wzmiankowani (np. rektor Samarzewski w 1652 r. – jako wnoszący pozew na Trybunał przeciwko dziedzicowi Okrzei o niepłacenie pewnych sum od zapisu 1000 zł węgierskich na tychże dobrach, rkps nr 27, k. 745-746v). Za udostępnienie znacznej części wypisów dziękuję prof. dr hab. H. Gmiterkowi z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Aneks zawiera nazwiska tylko tych nauczycieli jezuickich, którzy uczyli w kolegium lubelskim do końca XVII w. W nawiasie obok nazwiska są podane lata ich życia, data obok określenia specjalności odnosi się do okresu pracy w kolegium lubelskim. Gwiazdka (*) oznacza wzmianki w księgach grodzkich lubelskich, ale tylko takie, których nie uwzględnia dotychczasowa literatura (np. sprawowanie funkcji rektora). Zrezygnowano tu z podawania numerów ksiąg za odpowiednie lata oraz kart, podając miesiąc, w którym dokonano wpisu, a dany nauczyciel wzmiankowany jest jako pracujący w Lublinie. Wymieniono także prefektów bursy muzyków, którzy z reguły zajmowali się nauczaniem.

- Czerniakowski Wojciech (ok. 1572-1630), rektor (1606-1610)
- Darowski Jan Kazimierz (1605-1667), profesor filozofii (1636-1638), teologii moralnej (1648-1649), uczył też prawa kanonicznego, prefekt szkół (1638-1639, 1653-1654, 1663-1664)
- Dobrowolski Michał (1608-1678), rektor (1662-1666)
- Dore Tomasz (1620-1700), rektor (1675-1678)
- Drewnowski Kazimierz (1654-1691), występuje w 1683 r. jako magister*, a w latach 1684-1685 i w czerwcu 1685 jako rektor*
- Drużbicki Kasper (1590-1662), przed rokiem 1618 uczył poetyki i retoryki, profesor logiki i filozofii (1623-1626), kaznodzieja (1636-1637)
- Elżanowski Tomasz (1592-1656), profesor teologii moralnej (1618-1619)
- Fabrycy (Fabricius) Franciszek (1632-1699), profesor filozofii (1663-1665)
- Fabrycy Melchior (1575-1653), profesor teologii moralnej (1608-1609, 1614-1615)
- Fenicki (Phoenicius) Franciszek Stanisław (1592-1652), profesor teologii moralnej (1628-1633), prefekt szkół (1633-1637)
- Gawroński Stanisław (ok. 1565-1620), rektor (1605-1606)
- Gengell Jerzy (1657-1727), profesor filozofii (1691-1693)
- Głównyński Stanisław (1663-1722), profesor filozofii (1699-1702)
- Goszczewski Krzysztof (1578-1626), profesor teologii polemicznej (1615-1616)
- Groth (Grot) Jerzy (1568-1617), prefekt szkół (1609-1610), występuje w roku 1611 jako rektor*
- Gutteter Dobrodziejski Andrzej (ok. 1573-1657), rektor (1629-1631)
- Hostyński Jan (1630-1685), profesor teologii moralnej i prefekt studiów (1665-1666)
- Jankowski (Jankovius) Jan (ok. 1553-1601), rektor (1597-1601)
- Jastrzemski (Jastrzębski) Piotr (1616-1694), prefekt bursy muzyków (1667)
- Kaczyński Paweł (1611-1676), prefekt studiów (1675-1676), rektor (1669-1671)
- Kanon (Canon) Andrzej (1613-1685), nauczyciel retoryki (1638-1639)
- Karnicki Stanisław (1613-1691), prefekt szkół i bursy (1651-1654, 1671-1672), prowadził chór i orkiestrę (1654-1656 i 1663-1666)
- Knapiusz (Knapski, Knap, Cnapius) Grzegorz (1563-1638), profesor retoryki (1601-1604, 1608-1610), uczył w seminarium pedagogicznym, był członkiem rady kolegium i doradcą rektora (1603-1604), prefekt szkół (1608-1612)
- Korczewski Jan (ok. 1570-1635), rektor (1611-1617), wicektor (1619-1621)
- Krasuski Jakub (ok. 1587-1641), prowizor bursy muzyków (1636-1637, 1640)
- Kraszewski Jan (1633-1708), profesor retoryki (1662-1663)
- Krzykowski Wacław (ok. 1599-1660), profesor filozofii (1634-1636), rektor (1639-1643, 1653-1657)
- Kurdwanowski Jan Franciszek (1645-1729), prawdopodobnie uczył poetyki (1666-1667), profesor filozofii (1675-1677)
- Kwapich Szymon (1606-1676), profesor filozofii (1640-1642)
- Kwiatkiewicz Jan (1629-1703), uczył gramatyki i retoryki (1663-1666)
- Łabędzki (Łabecki) Piotr (ok. 1560-1602), uczył greki (1587)
- Łaszcz (Łascius, Lascius) Marcin (ok. 1550-1615), rektor (1589-1593)
- Maj (Maius) Michał (1578-1652), magister, występuje jako nauczyciel retoryki w 1605 r.*

- Makowski Adam (1575-1657), profesor teologii moralnej i polemicznej (1608-1610)
Marcicki Mikołaj, uczył poetyki (1587)
Mietelski Kasper (1626-1699), profesor retoryki (1653-1654), wicerektor (1688-1689), rektor (1689-1692)
Młodzianowski Tomasz (1622-1686), profesor filozofii i teologii, prefekt studiów (1667-1669)
Mościcki Paweł (ok. 1600-1648), profesor matematyki (1627-1628) i filozofii (1629-1632)
Nagórski Andrzej (1643-1710), profesor retoryki (1678-1680), prefekt szkół i profesor teologii moralnej (1680-1683)
Nieradzki Hieronim (1619-1670), profesor teologii polemicznej od 1649 r.
Oborski Mikołaj Stanisław (1576-1646), rektor (1616-1619)
Obriciusz (Obricius) Zygmunt (1563-1622), prefekt studiów (1598-1599), rektor (1602-1605)
Olszowski Jan, magister, uczył w infimie (1587)
Opacki Paweł (1554-ok. 1590), magister, uczył gramatyki (1587)
Ortiz (Ortisius, Hispanus, Orticius, Hortisius) Jakub (ok. 1564-1625), uczył poetyki i syntaksy (1588-1590)
Palikiewicz Maciej Ignacy (1627-1686), rektor (1679-1683); jako rektor* odnotowany w aktach sądowych już we wrześniu 1678 r.
Papieski Piotr (1607-1671), rektor (1658-1662)
Paprocki Bartłomiej (1589-1650), uczył gramatyki i poetyki (1612-1613), profesor retoryki (1623-1624)
Perkowicz Tomasz (1652-1720), uczył retoryki i matematyki (1684-1685)
Pęski Walenty (1630-1681), uczył w infimie (1657-1658), profesor poetyki (1660-1661), retoryki (1669-1671)
Pichert Henryk (ok. 1579-1636), rektor (1624-1626)
Przeborowski (Przyborowski) Adam (1629-1683), profesor filozofii i matematyki (1665-1667)
Rabb (Rab, Rabus) Justus (1543-1612), uczył retoryki i teologii pozytywnej, scholastycznej, moralnej (1584-1587), doradca rektora (1593), przebywał w Lublinie w latach 1594-1597 oraz 1598-1599
Radzimiński Adrian (1557-1615), profesor teologii moralnej i polemicznej oraz prefekt szkół (1590-1593)
Radzimski Stanisław (1565-1622), uczył syntaksy i poetyki (1588-1590), rektor (1622)
Rokicki Stanisław (1624-1675), występuje pod rokiem 1669 jako prokurator i prefekt bursy muzyków*
Rościszewski Wojciech (1560-1619), wicerektor (1601)
Rugierus Jakub, uczył w seminarium nauczycielskim w 1613 r.
Rutka Teofil Bogumił (1622-1700), uczył poetyki, profesor retoryki (1659-1660), filozofii (1661-1663), teologii moralnej (1670-1671), prefekt studiów
Rzączyński Gabriel (1664-1737), uczył w latach 1687-1689, także w 1698, profesor retoryki (1700-1701)

- Samarzewski (Szamarzewski) Maciej (ok. 1593/95-1669), profesor filozofii (1626-1629), rektor (1650-1653)
- Sierakowski Marcin (Marcjan) (ok. 1622-1671), prefekt bursy muzyków (1659-1660), prawdopodobnie uczył w kolegium
- Smarzewski Andrzej (1663-1714), prefekt bursy muzyków, profesor etyki i matematyki (1697-1701), uczył filozofii (1700-1703), rektor (1710-1713)
- Sufius Mikołaj, uczył w seminarium nauczycielskim w 1613 r.
- Szafarzyński (Szafarnius) Jakub (1552-1601), prefekt szkół (1593), rektor (1594-1598)
- Szałapski Stanisław (ok. 1600-1639), rektor (1636-1639)
- Szembek Fryderyk (1575-1644), profesor teologii moralnej (1604-1609)
- Świętosławski Jan (ok. 1582-1637), profesor teologii polemicznej (1611-1614), teologii moralnej (1613-1614)
- Taczanowski Rafał (1654-1721), rektor (1698-1701)
- Temberski Andrzej (ok. 1662-1726), profesor retoryki i poetyki (1697-1700), prefekt szkół (1701-1702, 1710)
- Traimski Walenty (1633-1659), magister, misjonarz, prawdopodobnie uczył w Lublinie
- Trąpczyński (Trąpczyński) Marcin (1671-1732), uczył gramatyki i poetyki (1692-1695), filozofii (1703-1705)
- Wapowski Stanisław (1607-1673), rektor (1646-1650)
- Warszewicki Stanisław (ok. 1530-1591), rektor (1582-1590)
- Wdziemborski Stanisław (zm. 1709), był następcą rektora Mietelskiego, występuje w roku 1693 jako rektor*
- Wieczorkowski Michał Ignacy (1673-1750), uczył gramatyki (1696-1699), poetyki (1704-1706)
- Wierzbicki Jacek (ok. 1645-1714), wicerektor (1683-1684), rektor (1695-1698)
- Wierzbowicz Grzegorz (Gabriel?) (ok. 1593-1629), uczył syntaksy (1623)
- Wierzchlejski (Wierzchlejski) Sebastian (1646-1710), profesor retoryki (1680-1682)
- Wkrzyński (Wkryński) Adam (1610-1676), rektor (1672-1675)
- Włosinowski (Włoszynowski, Wołoszynowski) Wojciech (1635-1688), profesor filozofii (1667-1669), rektor (1684-1688)
- Włoszek Stanisław (1554-1621), wicerektor* w latach 1595-1596, prefekt szkół (1596-1597), rektor* (1606-1607)
- Żuchowicz Paweł (1607-1648), profesor matematyki i teologii moralnej (1641-1644), prefekt szkół (1644)

EDUCATORS OF THE JESUIT COLLEGE IN LUBLIN
OF THE 16TH AND 17TH CENTURIES

S u m m a r y

As a result of analyses of sources and literature we have managed to find 100 names of teachers who taught at the Lublin Jesuit College in the 16th-17th centuries. The research that deals with their social background has shown that their majority came from nobility. Few of them came from bourgeoisie. The Jesuits who taught at the College were from all provinces of the Crown, with a few foreigners who arrived there from time to time.

The level of education among the teachers of the Jesuit college did not diverge from the standards accepted by the order. The majority of the them had degrees in philosophy from Kalisz, and in theology from Poznań. More than thirty teachers continued their education abroad, choosing mainly Roman universities.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: zakony, jezuici, historia wychowania.

Key words: orders, Jesuits, history of education.